

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної безпеки
Кафедра національної безпеки та політології

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему:
«Фактори національної безпеки в процесі деокупації Донбасу»

Виконав студент 2 курсу, групи ЗМНб - 21
Спеціальності 256 «Національна безпека (за
окремими сферами забезпечення і видами
діяльності)»

Сосєденко Дмитро Сергійович

Науковий керівник- доктор філософських
наук, професор

Шевчук Дмитро Михайлович

Рецензент -доктор економічних наук,
професор

Ольга Іванівна Дем'янчук

Острог, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ОСНОВА	8
1.1. Теоретико-правові аспекти національної безпеки України: поняття, правова природа та загальна характеристика.....	8
1.2. Поняття, зміст та правова природа суб'єктів сектору безпеки.....	12
1.3. Загальна характеристика системи суб'єктів сектору національної безпеки України	18
<i>Висновки до розділу 1</i>	24
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОСНОВНИХ ФАКТОРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ПРОЦЕСІ ДЕОКУПАЦІЇ ДОНБАСУ	26
2.1. Вплив гібридної війни та повномасштабного вторгнення російської федерації на процес деокупації Донбасу	26
2.2. Кримінальна відповідальність за створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань в контексті процесу деокупації Донбасу	31
2.3. Військові, соціально-економічні та ідеологічні фактори національної безпеки в процесі деокупації Донбасу	41
<i>Висновки до розділу 2</i>	48
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДЕОКУПАЦІЇ ДОНБАСУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ....	50
3.1. Особливості безпекового плану деокупації Донбасу	50
3.2. Проблемні аспекти деокупації Донбасу та шляхи його реінтеграції в контексті безпекового плану України	54
<i>Висновки до розділу 3</i>	59
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65

ВСТУП

Актуальність дослідження. Вітчизняний законодавець у чинній Конституції України присвячує велику увагу для безпекового фактору людини і громадянина. Вважаємо, що нормативно-правовий статус вітчизняних суб'єктів національної безпеки в Україні в умовах великої війни має стати одним із центральних питань у вітчизняній науковій доктрині.

Реінтеграція і деокупація тимчасово окупованих територій Донбасу російським агресором є вкрай складним процесом, тому без вивчення зарубіжного досвіду та аналізу військових, соціально-економічних та ідеологічних факторів вбачається неможливим напрацювання ефективних інструментів та моделі деокупації нашою державою тимчасово анексованих територій.

Проблеми правового та іншого забезпечення деокупації Донбасу нині не є чітко досліджені у вітчизняній доктрині національної безпеки та юриспруденції. Це є суттєвим недоліком української науки, яка в умовах російсько-української війни на перше місце мала ставити саме безпекові та деокупаційні/реінтеграційні питання з огляду на прогалини у чинному законодавстві. Це ж питання є одним із ключових задач сучасної влади в Україні. Вказане вище обумовлює **актуальність теми дослідження**.

Метою дослідження є аналіз факторів національної безпеки в процесі деокупації Донбасу, виокремлення актуальних теоретико-правових та практичних проблем деокупації Донбасу, а також встановлення чітких механізмів для вирішення вищевикладених проблем. На основі поставленої мети визначено ряд **дослідницьких завдань**:

1. Проаналізувати теоретико-правові аспекти національної безпеки України: поняття, правову природу та загальну характеристику;
2. Розкрити дефініцію та основні ознаки суб'єктів сектору безпеки;

3. Визначити характерні особливості безпекового сектору нашої держави;

4. Дослідити вплив гібридної війни та повномасштабного вторгнення російської федерації на процес деокупації Донбасу;

5. Визначити особливості та проблемні аспекти кримінальної відповідальності за створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань в контексті процесу деокупації Донбасу;

6. Проаналізувати військові, соціально-економічні та ідеологічні фактори національної безпеки в процесі деокупації Донбасу;

7. Розкрити особливості безпекового плану деокупації Донбасу;

8. Дослідити проблемні аспекти деокупації Донбасу та шляхи його реінтеграції в контексті безпекового плану України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають, здійснюються та припиняються в процесі деокупації Донбасу.

Предметом дослідження є фактори національної безпеки в процесі деокупації Донбасу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій: загальнотеоретичні та галузеві аспекти проблематики факторів деокупації Донбасу розробляли такі вчені та спеціалісти безпекового сектору, як: О. М. Бандурка, С. А. Буткевич, А. І. Берlach, О. І. Безпалова, І. Ю. Гармашов, Ю. М. Гуленко, М. Г. Гуцало, І. П. Голосніченко, В. М. Горшенєв, В. В. Верхогляд, О. В. Джафарова, Р. А. Калюжний, В. Г. Комзюк, О. В. Кузьменко, С. О. Кузніченко, В. П. Ліпкан, Р. В. Миронюк, В. Я. Настюк, О. В. Негодченко, А. В. Носач, В. І. Олефір, В. Ф. Опришко, Г. П. Пожидаєв, А. О. Собакарь, А. А. Стародубцев, В. В. Сокурєнко, В. А. Трофімцов, М. М. Тищенко, А. Е. Фоменко, С. О. Шатрава, О. С. Юнін та інші.

Окремо відзначимо дисертаційні матеріали таких українських науковців, як С. П. Пономарьов, І. П. Катєринчук, К. І. Долженко та В. В.

Сокурєнко. В той же час питання деокупації Донбасу не є системно дослідженим у вітчизняній науковій доктрині.

Джерелами дослідження є Конституція України як Основний закон нашої держави, інші Закони України (насамперед, Кримінальний кодекс України, Закони України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018, «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 05.03.1998, «Про оборону України» від 06.12.1991, «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23.09.2021, «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 та інші Закони України), а також ряд підзаконних нормативно-правових актів (зокрема, Укази Президента «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки», «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України», «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя»), а також інші нормативно-правові акти.

Також джерельну базу дослідження становлять різні наукові ресурси у сфері деокупації Донбасу (наприклад, підручники, дисертації та автореферати, монографії, статті, а також електронні ресурси).

Методами дослідження є формально-юридичний метод для визначення різноманітних дефініцій, зокрема «реінтеграції», «деокупації»,

«безпеки» та багатьох інших; метод аналізу для системного визначення основних ознак сектору безпеки нашої держави в контексті великої війни між російською федерацією та Україною; історичний метод, який використовується для виокремлення основних історичних періодів становлення та розвитку вітчизняного сектору безпеки, а також при визначення періоду початку окупації Донбасу; компаративістський метод ми застосували для юридичного порівняння реінтеграційної практики вітчизняної та міжнародної.

Практичне значення дослідження полягає у аналізі факторів національної безпеки в процесі деокупації Донбасу, виокремленні актуальних теоретико-правових та практичних проблем деокупації Донбасу, а також віднайдення наукових механізмів для удосконалення законодавчих норм в контексті деокупації та реінтеграції Донбасу. Науково-практичний результат дослідження може бути використаний у подальших наукових працях щодо вказаної проблеми магістерського дослідження.

Структура дослідження передбачає наявність трьох розділів. Перший розділ поділяється на 3 підрозділи. В ньому досліджуються загальні аспекти національної безпеки України: теоретико-правова основа. Зокрема, проаналізовано теоретико-правові аспекти національної безпеки України: поняття, правова природа та загальна характеристика, поняття, зміст та правова природа суб'єктів сектору безпеки, а також загальна характеристика системи суб'єктів сектору національної безпеки України. Науково-практичний результат дослідження загальних аспектів національної безпеки України викладені у висновках до розділу 1. Другий розділ магістерського дослідження складається із трьох підрозділів, в яких проаналізовано особливості основних факторів національної безпеки в процесі деокупації Донбасу. Зокрема, визначено вплив гібридної війни та повномасштабного вторгнення російської федерації на процес деокупації Донбасу, кримінальну

відповідальність за створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань в контексті процесу деокупації Донбасу, а також військові, соціально-економічні та ідеологічні фактори національної безпеки в процесі деокупації Донбасу. Науково-практичний результат дослідження особливостей основних факторів деокупації Донбасу викладені у висновках до розділу 2. Третій розділ складається із двох підрозділів, в яких досліджено особливості безпекового плану деокупації Донбасу та проблемні аспекти деокупації Донбасу та шляхи його реінтеграції в контексті безпекового плану України. У висновках до розділу 3 наведено науково-практичний результат дослідження проблемних аспектів процесу деокупації Донбасу в контексті забезпечення національної безпеки України.

Заключною частиною дослідження є висновки та список використаних джерел. Загальна кількість сторінок – 73. Обсяг роботи – 64 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ОСНОВА

1.1. Теоретико-правові аспекти національної безпеки України: поняття, правова природа та загальна характеристика

Перш ніж дослідити наукові підходи до процесу деокупації Донбасу проаналізуємо інститут національної безпеки України. Згідно із Конституцією України, безпека людини визнається, серед іншого, найвищою соціальною цінністю в Україні [1]. В контексті великої війни між російською федерацією та Україною юридична категорія «національної безпеки» стає на перший план вітчизняної науки.

Для вищих органів державної влади в нашій державі реалізація заходів національної безпеки, забезпечення безпеки кожної людини і громадянина в Україні є першочерговим. Недаремо в Основному законі України, як ми вказували вище, це питання є одним із ключових і зазначається у перших статтях Конституції України, що підтверджує високий ступінь ваги даного питання.

Верховна Рада України як єдиний законотворчий орган в нашій державі не визначає поняття сектору безпеки в чинному законодавстві. В той же час, сама категорія «безпека» неодноразово згадується в Основному законі України.

Наприклад, у статті 16 Основного закону України закріплено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. У статті 17 Конституції України зазначено,

що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу; забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. У статті 18 вказаного вище Закону закріплено, що «зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки....».

Ключовим правовим актом у сфері регулювання сектору безпеки є Закон України «Про національну безпеку України». Так, у вказаному нормативно-правовому акті сектор безпеки і оборони визначається чинним законодавцем як система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [6].

У названому Законі вітчизняний парламент закріпив 4 види безпеки та надав їх дефініцію:

1. Воєнна безпека – це стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного ладу та ключових національних інтересів від загроз військового характеру.

2. Громадська безпека – це забезпечення захисту фундаментальних інтересів суспільства та особистості, прав і свобод громадян. Це одне з

головних завдань сил безпеки, державних і місцевих органів влади, їх посадових осіб та громадськості, які спільно вживають заходів для реалізації та охорони національних інтересів від загроз.

3. Державна безпека – це захищеність суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного устрою та інших критично важливих інтересів країни від реальних чи потенційних загроз, що не мають військового характеру.

4. Національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

В науковців немає єдності та одного підходу при визначенні терміну та правової природи безпекового сектору та визначення його характерних рис. Так, зокрема, на думку автора військового енциклопедичного словника Н. Огаркова, донині поняттями, які офіційно вживаються у цьому секторі, були і є «сфера національної безпеки та оборони», «сфера воєнної безпеки», «воєнна сфера», «Воєнна організація держави», тощо. Вони вживаються у різних нормативно-правових актах і не втратили своєї актуальності й досі. Але констатуємо, що саме термін сектор безпеки законотворцем використовується все частіше і частіше, наприклад, і в рамках прийнятої Стратегії нац безпеки нашої держави. У різних доктринальних джерелах вищеназваний термін тлумачиться та визначається по різному, інколи підміняючи саму суть цієї юридичної категорії, зводячи до якоїсь однієї сфери (наприклад, військової).

Наведене свідчить про специфічно широку природу поняття «сектору безпеки і оборони», яка закріплена у чинному Основному законі України та інших законодавчих і підзаконних вітчизняних правових актах. У той же час, Тлумачний словник української мови під словом «сектор» розуміє: 1)

частина круга, обмежена дугою і двома радіусами; 2) частина народного господарства з визначеними економічними і соціальними рисами; 3) відділ в установі або організації [49, с. 743]. Відтак, категорії «воєнна або військова сфера», «сфера нацбезпеки», «сфера оборони» є близьми та інколи синонімами із однаковим правовим змістом.

Однозначно, поняття сектору безпеки в вітчизняній доктрині ще досить широко не використовується, не є тривіальним, адже державотворець не так давно почав використовувати цей термін. У той же час він повинен у подальшому набувати все більш чітко виражених рис, й охопивши відповідні елементи, об'єднати їх у чітку структуру та замінити термін «воєнна організація» [20, с. 133]. Разом із тим слід зазначити, що формування такого утворення на українських теренах не повинно призвести до створення «держави в державі» із закритим режимом функціонування та з відсутністю доступу інститутів громадянського суспільства до контролю над його складовими [49, с. 744]. Вказана категорія юридично не може бути повністю утаємничена, адже правову природу та зміст національної безпеки та загалом сектору безпеки і оборони в нашій державі визначаються ряд органів державного управління (зокрема, глава держави – Президент України як гарант Конституції України та народні обранці як складові єдиного законодавчого органу в Україні).

На наш погляд, термін «сектор безпеки і оборони» системно і комплексно визначив в межах свого дисертаційного матеріалу вітчизняний науковець С. Пономарьов, який відзначає, що «сектор безпеки України» необхідно розуміти як сукупність державних органів та інституцій, які мають за своєю природою гарантувати безпеку особи, суспільства та держави. Відповідно до головних видів безпеки, які дістали поширення в Українській державі, автор пропонує розрізняти три основні елементи сектору безпеки:

- 1) особиста безпека громадян, громадський порядок тощо, які забезпечуються правоохоронними органами;
- 2) національна безпека – забезпечується спецслужбами;
- 3) військова безпека – забезпечується Воєнною організацією України [56, с. 39-40].

С. Пономарьов також відзначив, що суспільні відносини, які зв'язані із державною регламентацією безпекового сектору вивчаються та регулюються, насамперед, адміністративним правом, є його предметом, адже ці відносини виникають між суб'єктами владних повноважень, врегульовані нормами адміністративного права і мають характер державного управління та правоохоронний.

Отже, на наш погляд, ключовим у правовій регламентації безпекового сектору в нашій державі є ряд нормативних актів, які передбачають фундамент та правову основу для реалізації суб'єктами владних повноважень різноманітних безпекових заходів задля національної безпеки держави загалом та кожної людини зокрема.

1.2. Поняття, зміст та правова природа суб'єктів сектору безпеки

Варто констатувати, що при функціонування сектору національної безпеки України чітко прослідковується існування різноманітних інститутів. Законодавчі та підзаконні правові акти, які регулюють чітко правовий статус суб'єктів сектору безпеки передбачають в таких інститутів досить конкретну правосуб'єктність та чіткі повноваження задля реалізації компетенції того чи іншого органу. Ми відзначали вище, що реалізація суті нацбезпеки стає ключовою роллю державних органів, а тому сама система суб'єктів нац безпеки повинна забезпечувати належні зв'язки та

взаємоконтроль і доповнення між інститутами, які таку систему, власне, і складають.

Верховна рада України у п. 16 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» закріпила досить чіткий перелік суб'єктів, які входять до сектору безпеки. Так, зокрема, сектор безпеки і оборони – це система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [6].

Досить показово, що у вищеназваному переліку не відзначено органів місцевого самоврядування, які здійснюють представництво прав та інтересів територіальних громад. Ми вважаємо, що такі органи грають досить вагомую роль у забезпеченні всього безпекового механізму в нашій державі. При цьому, зауважуємо, що Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає досить конкретні повноваження у сфері забезпечення безпеки на території відповідно територіальної громади [5]. Тому, на наш погляд, в п. 16 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» при визначенні поняття «сектор безпеки і оборони» Верховна Рада України допустила юридично-технічну помилку, не передбачивши серед вказаних суб'єктів органи місцевого самоврядування.

У відповідності до положень статті 12 вищеназваного закону, сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних

складових: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Функції та повноваження складових сектору безпеки і оборони визначаються законодавством України. До складу сектору безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.

Вважаємо досить слушною позицію українського науковця С. Пономарьова, який у своїх працях зазначає, що до вказаного вище переліку суб'єктів безпекового сектору варто долучити Державне бюро розслідувань, Антимонопольний комітет України, Національне агентство з питань протидії корупції, Незалежний антикорупційний комітет з питань оборони, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних діянь та інших злочинів, інші відомства та організації [41, с. 237].

Суб'єктами права визнаються фізичні або юридичні особи, які здатні реалізовувати суб'єктивні права та виконувати юридичні обов'язки. Вони мають дві ключові характеристики:

– по-перше, це учасники правових відносин (наприклад, громадяни, організації, установи, підприємства), які за своєю природою можуть виступати носіями прав і обов’язків;

– по-друге, це особи, які реально здатні вступати в правові відносини, тобто набули статусу суб’єкта права відповідно до правових норм.

Інакше кажучи, саме юридичні норми формують обов’язкову базу, що дозволяє індивідам, організаціям і громадським структурам виступати як суб’єкти права [46].

Кожен безпековий суб’єкт, який має делеговані конституційним та адміністративним правом ряд компетенцій, прав та обов’язків в секторі нацбезпеки перебуває безпосередньо у системі правових відносин, які виникають і функціонують при охороні державного кордону, суверенітету та територіальної цілісності нашої держави, реалізації заходів громадського порядку та законності на усій, встановленій Конституцією України території нашої держави, а також при захисті основоположних прав та обов’язків людини і громадянина.

Усі інституції безпекового сектору, з огляду на їх конституційно-правові повноваження та особливості правових статусів можна поділити на ряд груп, зокрема:

а) за механізмом створення – державні (органи державного управління); комунальні (органи місцевого самоврядування); інститути громадянського суспільства);

б) за повноваженнями – всеукраїнські (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України), специфічні (Міністерство оборони України, МВС України, Служба безпеки України інші міністерства і відомства з повноваженнями в сфері національної безпеки) – варто зазначити, що ми вважаємо саме такий поділ безпекових суб’єктів найбільш

оптимальним, про що аргументуємо в наступному розділі магістерського дослідження;

в) за суб'єктним складом: колективні (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, правоохоронні органи, громадські об'єднання), індивідуальні (громадяни, фахівці, експерти, політики та ін.) [40, с. 69];

г) за періодом функціонування: постійнодіючі (органи поліції, військові частини, органи служби безпеки); тимчасові (слідчі комісії Парламенту), виборні (органи місцевого самоврядування);

д) за спрямованістю діяльності: внутрішнього функціонування (органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, органи поліції); зовнішнього (Президент України, Міністерство закордонних справ України, Служба зовнішньої розвідки України тощо).

Правовий статус кожного безпекового суб'єкта виокремлює місце цієї інституції у галузі права або ж загалом у системі суб'єктів безпеки та оборони держави. Саме для суб'єктів безпекового сектору характерний адміністративно-правовий статус, який є специфічним для кожного суб'єкта і дає можливість виокремлювати спеціальні характерні риси для кожної безпекової інституції, зі своїми особливими повноваженнями, задачами та юридичною відповідальністю в системі правових відносин.

Адміністративно-правовий статус суб'єктів сектору безпеки й оборони виявляється через виконання ними функцій, що мають спільні риси: 1) їхня діяльність регламентується законодавством України; 2) вони володіють владними повноваженнями, які застосовують у разі необхідності; 3) забезпечують нормативно-правове регулювання управлінських процесів впливу на відповідні об'єкти; 4) їхня діяльність має постійний та оперативний характер; 5) організаційна структура цих суб'єктів базується на принципі ієрархії та підпорядкованості; 6) виконання завдань у сфері

безпеки та оборони здійснюється професійним персоналом, спеціально підготовленим для цього; 7) їх функціонування відбувається у конкретних напрямках, визначених законом, таких як охорона правопорядку, розвідка, контррозвідка, оборона, протидія злочинності тощо; 8) завдання кожного з них реалізуються через виконання низки функцій, що покладаються на спеціальні структурні підрозділи. Уся система суб'єктів безпеки й оборони виступає інструментом реалізації цілей державного управління в суспільстві, уточнюючи загальні функції державного управління в конкретних галузях громадського життя [29, с. 26].

Ключовим, на наш погляд, при функціонуванні безпекових суб'єктів має бути те, щоб вони реалізовували свої повноваження в межах компетенції, формуючи системний механізм національної безпеки зі своїми специфічними взаємозв'язками, правовідносинами між інституціями задля реалізації самої фундаментальної суті національної безпеки держави.

Як відзначає Ю. О. Масенко, відсутність чіткого розуміння ролі конкретного державного органу, підприємства, установи, організації чи громадського об'єднання у процесах формування, реалізації та контролю державної політики призводить до повторення однакових функцій різними структурами влади. [57, с. 60].

Під конституційно-правовим статусом суб'єкта сектору безпеки та оборони слід розуміти, на наш погляд, врегульований чинним законодавством правовий стан інституційних елементів такого суб'єкта (органів, підрозділів, управлінь, тощо), в якому аргументуються задачі та основні безпекові функції цих елементів, виокремлюється мета створення суб'єкта (власне – забезпечення національної безпеки держави), а також врегульовані обов'язки та задачі, які ставляться перед інституцією з конкретною юридичною відповідальністю за невиконання таких задач. В даному випадку обов'язково, щоб все вищевказане було врегульоване

вітчизняним законодавцем (у випадку України – це Верховна Рада України як єдиний законотворчий орган) на рівні законодавства.

1.3. Загальна характеристика системи суб'єктів сектору національної безпеки України

Усіх безпекових суб'єктів об'єднує їх ключове роль та завдання – забезпечення та реалізація національної безпеки України. Відтак, коли ми використовуємо дефініцію національної безпеки – варто розуміти, що йдеться не про безпеку якоїсь конкретної нації чи національної спільноти, в контексті етнічному.

На наш погляд, під усією системою суб'єктів безпеки та оборони України можна вважати комплексну сукупність державних та недержавних інституцій, суб'єктів громадянського суспільства, інших інститутів, яким на підставі закону делеговано функції забезпечення нацбезпеки, яка в рамках встановленої законодавством компетенції реалізує свої повноваження (та різноманітні форми та методи/інструменти) задля збереження державного кордону і території нашої держави, встановленої Конституцією України, охорони громадського порядку і суверенітеру, тощо.

Як ми відзначали вище, така безпекова система складається із різнорівневих інституцій (наприклад, органи державного управління або органи місцевого самоврядування, суб'єкти громадянського суспільства або ж окремі суб'єкти, якими в системі безпекового сектору Міністерства внутрішніх справ України є Національна поліція, Національна гвардія, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Державна прикордонна служба, сервісні центри, тощо). Кількісно низовим піделементом такої безпекової системи є посадові особи суб'єктів безпеки, наприклад, міністр, керівник департаменту, управління, тощо [45, с. 112-113].

Функції системи полягають у втіленні певних принципів та форм діяльності, що виявляються в конкретних сферах суспільних відносин. У секторі безпеки й оборони ці функції охоплюють: збереження територіальної цілісності, відсіч зовнішній агресії, охорону державного кордону, забезпечення національної, економічної та екологічної безпеки, а також захист прав і свобод людини та громадянина. Таким чином, функції системи є напрямками її діяльності, спрямованими на досягнення бажаного стану чи результату. [56, с. 36].

Ключова характерна ознака всієї безпекової системи є соціальна спрямованість та суспільно-людських характер, адже ця система сформована із елементів, які складають конкретні спільноти фізичних осіб, метою яких є конкретні цілі – реалізація нацбезпеки в Україні.

Ці елементи безпекової системи тісно взаємодіють та співпрацюють одне з одним, ділячись інформаційними та іншими ресурсами. При цьому, одночасно ця система є специфічною та закритою, адже такі структури, як СБУ, Мін оборони України, різноманітні розвідуючі інституції не можуть функціонувати відкрито, оскільки стирається сама суть існування цих органів за інших умов трансцендентності.

Система сектору безпеки є програмно-цільовою, оскільки реалізує певні програми діяльності з вирішення соціальних проблем, зокрема таких, як Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» [13], Закон України «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областях» [7], Річна Національна програма співробітництва Україна – НАТО на 2015 рік.

Як ми відзначали вище – систему суб'єктів безпекового сектору на підставі закріплених у чинній Конституції України повноважень на

загальному рівні забезпечує Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади в вітчизняній правовій системі; Президент України як глава держави та гарант забезпечення сектору безпеки в нашій державі; Кабінет Міністрів України як вищий орган в системі органів виконавчої влади. При цьому, відзначаємо, що участь фізичних осіб у функціонуванні безпекового сектору передбачено в ряді нормативно-правових актів, серед яких варто виділити Закони України «Про боротьбу з тероризмом», «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів», «Про запобігання корупції», «Про протидію торгівлі людьми» та багато інших.

Особливим органом у системі суб'єктів національної безпеки, який активно працює над деокупацією Донбасу є Рада національної безпеки і оборони України. Так, конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України закріплено вітчизняним законодавцем у статті 107 Конституції України. Так, зокрема, згідно вказаної норми, Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України [1].

Персональний склад Ради національної безпеки і оборони України формує Президент України. До складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України.

У засіданнях Ради національної безпеки і оборони України може брати участь Голова Верховної Ради України. Рішення Ради національної безпеки і оборони України вводяться в дію указами Президента України. Компетенція та функції Ради національної безпеки і оборони України визначаються законом.

Спеціальним нормативно-правовим актом, який регламентує діяльність РНБО є Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [8]. Так, вітчизняним законодавцем у вказаному вище законі закріплено, що Рада національної безпеки і оборони України відповідно до Конституції України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Рада національної безпеки і оборони України відповідно до цього Закону своїм рішенням, що вводиться в дію указом Президента України, затверджує Регламент Ради національної безпеки і оборони України.

Функціями Ради національної безпеки і оборони України є:

- 1) внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони;
- 2) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час;
- 3) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України.

РНБО координує та контролює діяльність органів виконавчої влади з урахуванням змін у зовнішньому чи внутрішньому середовищі, вносить пропозиції Президенту України щодо його роз'яснення та ресурсного забезпечення для розгляду при підготовці проекту Закону України «Про Державний бюджет України Україна» на наступний рік, Секретар РНБОУ щорічно, а за потреби – негайно, інформує Президента України про виконання Стратегії та подає відповідні висновки та пропозиції [14].

Відтак, Рада національної безпеки і оборони є одним із ключових органів державного управління в системі суб'єктів безпеки та оборони, яка має свої специфічні завдання та функції. На наш погляд, РНБО є

центральним органом, який забезпечує національну безпеку в нашій державі серед усіх інституцій суспільно-політичного життя в Україні. Роль цього органу важко переоцінити в умовах великої війни. При цьому, ця роль постійно посилюється, оскільки ця інституція давно вже стала зовнішнім показником ключових політико-правових рішень Президента України та його Офісу.

В контексті функціонування РНБО та інституту Президента України важливий один ключовий аспект – компетенційні повноваження глави держави визначено вичерпно в самій Конституції України (ст. 102 Конституції прямо вказує на це), а повноваження РНБО можуть встановлюватися законом (ч. 8 ст. 107 Конституції). До речі, останнім часом повноваження РНБО все частіше почали додатково закріплюватися в спеціальних законах, а не в базовому законі «Про Раду національної безпеки і оборони України». Так, зокрема, відповідно до Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23 вересня 2021 року № 1780-IX [4] (ч. 1 ст. 5) рішення про визнання особи такою, яка має значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархом), приймається Радою національної безпеки і оборони України на підставі подання Кабінету Міністрів України, члена Ради національної безпеки і оборони України, Національного банку України, Служби безпеки України або Антимонопольного комітету України.

Причому Кабінет Міністрів, який відповідальний за розробку плану заходів із впровадження відповідного закону, своїм розпорядженням від 19 вересня 2023 р. № 827-р «Про внесення змін до плану заходів щодо запобігання зловживанню надмірним впливом особами, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами)» [10]

відклав запуск Реєстру олігархів до завершення воєнного стану. Тому поки що відповідна практика надання статусу олігархів відсутня.

Сьогодні Рада національної безпеки та оборони України є специфічним органом державного управління із передбаченим у Конституції України правовим статусом, який зовнішньо часто виражає найважливіші рішення Президента України та його Офісу, забезпечує одну з фундаментальних конституційних функцій глави держави – гарантувати державу незалежність та національну безпеку держави. Відтак, ми вважаємо, що варто на законодавчому рівні переглянути місце РНБО у системі органів національної безпеки зокрема та органів державного управління загалом. РНБО має стати незалежним координаційним центром у сфері нацбезпеки. Голова цього колегіального органу повинен обиратися членами РНБО. Цей крок, по-перше, сприятиме демократизації роботи РНБО України, а по-друге – забезпечить ухвалення рішень із урахуванням позицій, переконань і точок зору всіх її учасників.

Отже, констатуємо, що до основних рис юридичної категорії «система сектору безпеки» слід віднести: 1) суб'єктів сектору безпеки; 2) нормативно-правову базу, яка регулює діяльність вказаних суб'єктів; 3) юридичні методи та форми, які при реалізації своїх повноважень можуть використовувати суб'єкти сектору безпеки; 4) тісні взаємозв'язки між суб'єктами безпеки тощо. Відтак, суспільні відносини у сфері національної безпеки передусім регулюються нормами адміністративного права. Саме адміністративно-правові норми визначають порядок створення, реорганізації та ліквідації суб'єктів сектору безпеки, надають їм відповідні повноваження, закріплюють компетенцію, а також регламентують розподіл функціональних обов'язків між посадовими особами.

Висновки до розділу I

Отже, в ході дослідження інституту національної безпеки зроблено наступні висновки:

1. Вітчизняне законодавство не містить легального визначення терміну інституту «сектору безпеки» у чинній системі права. В той же час, юридична категорія «безпеки» займає вагоме місце у Конституції України. Так, у статті 3 Основного закону України безпека людини визнається, серед іншого, найвищою соціальною цінністю в Україні. Ми вважаємо, що правовим регулюванням сектору безпеки є спектр регламентованих державою нормативно-правових актів, що встановлюють основи функціонування суб'єктів, що здійснюють заходи із забезпечення національної та військової безпеки, а також особистої безпеки громадян, громадського порядку.

2. В ході дослідження встановлено, що під конституційно-правовим статусом суб'єкта сектору безпеки та оборони слід розуміти, на наш погляд, врегульований чинним законодавством правовий стан інституційних елементів такого суб'єкта (органів, підрозділів, управлінь, тощо), в якому аргументуються задачі та основні безпекові функції цих елементів, виокремлюється мета створення суб'єкта (власне – забезпечення національної безпеки держави), а також врегульовані обов'язки та задачі, які ставляться перед інституцією з конкретною юридичною відповідальністю за невиконання таких задач. Усі інституції безпекового сектору, з огляду на їх конституційно-правові повноваження та особливості правових статусів можна поділити на ряд груп, зокрема:

а) за механізмом створення – державні (органи державного управління); комунальні (органи місцевого самоврядування); інститути громадянського суспільства);

б) за повноваженнями – всеукраїнські (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України), специфічні (Міністерство оборони України, МВС України, Служба безпеки України інші міністерства і відомства з повноваженнями в сфері національної безпеки) – варто зазначити, що ми вважаємо саме такий поділ безпекових суб'єктів найбільш оптимальним, про що аргументуємо в наступному розділі магістерського дослідження;

в) за суб'єктним складом: колективні (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, правоохоронні органи, громадські об'єднання), індивідуальні (громадяни, фахівці, експерти, політики та ін.).

3. На наш погляд, під усією системою суб'єктів безпеки та оборони України можна вважати комплексну сукупність державних та недержавних інституцій, суб'єктів громадянського суспільства, інших інститутів, яким на підставі закону делеговано функції забезпечення нацбезпеки, яка в рамках встановленої законодавством компетенції реалізує свої повноваження (та різноманітні форми та методи/інструменти) задля збереження державного кордону і території нашої держави, встановленої Конституцією України, охорони громадського порядку і суверенітеру, тощо.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ОСНОВНИХ ФАКТОРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ПРОЦЕСІ ДЕОКУПАЦІЇ ДОНБАСУ

2.1. Вплив гібридної війни та повномасштабного вторгнення російської федерації на процес деокупації Донбасу

З огляду на останні події у світовій політиці можемо констатувати, що питанню гібридних воєн присвячено досить багато ґрунтовних досліджень. При цьому, констатуємо, що через різноманіття цієї сфери одного єдиного визначення сьогодні відсутнє. Так, зокрема, американський військовий теоретик Френк Хоффман один з перших зазначив: «... війни сучасної епохи характеризує процес гібридизації, у рамках якого, змішуються традиційні форми війни, кібервійни, організованої злочинності, іррегулярних конфліктів, тероризму і тому подібного» [17]. Таку специфічну категорією вказаний науковець назвав «гібридною війною».

Такі конфлікти сьогодні є характерною рисою кризової ситуації на арені міжнародної безпеки. При цьому, ряд науковців сходяться на тому, що в різних гібридних конфліктах немає якихось специфічних особливих рис. Ми ж поділяємо думку тих дослідників, які так виділяють окремі характерні особливості у кожному гібридному конфлікті. Констатуємо, що терміни «мала війна», «обмежена війна», «гібридна війна», «конфлікт низької інтенсивності», «конфлікт високої інтенсивності» почали широко застосовуватися ще з другої пол. XX ст. [26, с. 50].

Воєнна доктрина України 2015 р. визначає дві наступні особливості сучасних гібридних військових конфліктів: асиметричне застосування воєнної сили не передбаченими законом збройними формуваннями;

комплексне використання воєнних і невоєнних інструментів: економічних, політичних, інформаційно-психологічних [13].

Отже, сучасний гібридний військовий конфлікт є багатограним явищем, що включає політичний, воєнний, економічний, інформаційний та міжнародно-правовий компоненти. Сценарії розвитку таких конфліктів мають спільні риси та реалізуються в межах контрольованого процесу. У цих умовах застосування збройної сили не є вирішальним чинником – основна мета досягається завдяки ефективному поєднанню економічних, інформаційних і військових засобів впливу.

З огляду на це, участь збройних сил у гібридних конфліктах потребує серйозного переосмислення підходів до їх розвитку, переходу до створення не лише міжвидових, а й міжвідомчих угруповань, а також оновлення системи стратегічного й оборонного планування. Крім того, необхідно розробити й впровадити на практиці систему критеріїв і методик, заснованих переважно на кількісному аналізі, що дозволитимуть оперативно обирати найефективніший сценарій запобігання гібридній агресії.

Де-факто Україна до 24 лютого 2024 року перебувала у стані війни з Росією, причому ця війна мала гібридний характер, оскільки поєднувала поряд з військовою агресією, сепаратистськими діями озброєних формувань, невоєнні компоненти при виконанні військових завдань. Гібридна війна Росії проти України – це класичний приклад війни IV покоління, що знаходиться у сфері дослідження багатьох науковців, футурологів, журналістів [53, с. 58].

Важливим для нашої роботи є дослідження вітчизняного науковця Є. Магди, який досить комплексно дослідив гібридну війну між російською федерацією та Україною. Так, у своїй книзі «Гібридна війна: вижити і перемогти» він розглядає історичний, енергетичний, інформаційно-психологічний аспекти такої війни, називає причини, через які Україна стала

жертвою агресії з боку Росії. Автор зосереджує увагу на тому, що гібридна війна – явище нове для міжнародних відносин і Кремль використав цей механізм для підпорядкування України своїм інтересам [34, с. 27].

Член парламенту Нідерландів генерал-майор у відставці Франк ван Каппа вважав конфлікт між росією і Україною (до повномасштабного вторгнення російського агресора) саме гібридною війною. Зокрема, він зазначав: «Держава, яка веде гібридну війну, здійснює силову операцію за підтримки недержавних виконавців – бойовиків, груп місцевого населення, громадських радикальних організацій, зв'язок з якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не може, тому що будь-яка держава зобов'язана слідувати Женевській конвенції та Гаазькій конвенції про закони сухопутної війни, домовленостям з іншими країнами. Вся брудна робота перекладається на плечі недержавних формувань».

Констатуємо, що вищевказане і реалізується на Донбасі російським агресором ще з 2014 року. Специфічною рисою вищевказаного конфлікту є високопотужна інформполітика, яка мала величезний психологічний вплив на громадян України, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях.

Для російської федерації метою гібридної війни стала ідея президента путіна відновити колишній СРСР та стати ключовою державою в євразійському регіоні. Очевидно, що наша країна є ключовою у таких планах кремля, особливо в контексті проведених за останні 20 років двох революцій на території України.

Ідеї «руського мира» також приховано закладені у Стратегії розвитку інформаційного суспільства в російській федерації на 2017–2030 роки. У цьому документі наголошується на необхідності створення умов для поширення російської культури та науки за кордоном, що подається як засіб протидії перекручуванню й фальсифікації історичних та інших фактів. Крім

того, передбачається налагодження стабільних культурних та освітніх зв'язків з російськомовними співвітчизниками, іноземцями та особами без громадянства за кордоном, зокрема із використанням інформаційно-комунікаційних технологій [15].

Вигадана пропагандистська політика, яку ефективно в контексті плані кремля проводили змі на території Донбасу зараз набирає особливих обертів, оскільки вже поширюється далеко за межі російської федерації та навіть України. Український дослідник гібридної війни Є. Магда вказує, що завдяки відсутності державної цензури та комерційному характеру українських видань, радіостанцій і телеканалів, росія досить легко перебрала під свій контроль інформаційний простір України і наситила його інформаційною продукцією російського шоу-бізнесу [34, с. 290]. Кремль завжди надавав засобам масової інформації особливого значення, вважаючи їх ключовим інструментом для просування власних інтересів. Телебачення, кіновиробництво, радіо та інші медіа розглядалися як складові частини системи національної безпеки. У контексті інформаційного впливу на Україну можна виокремити основні методи агресії:

- поширення дезінформації;
- маніпулювання фактами;
- використання пропаганди;
- роздроблення громадської думки;
- здійснення психологічного тиску;
- створення стану невизначеності та хаосу;
- проведення кібератак тощо.

Варто, на наш погляд, погодитись із позицією вітчизняної дослідниці Л. Чекаленко, що унаслідок війни росії проти України серед наболілих і важко розв'язуваних проблем у галузях інформації, культури і освіти є переслідування носіїв українства в рф, закриття україномовних видань,

бібліотек, нищення всього українського на противагу розквітові російськомовних і російського в Україні тощо [51].

Надважливо для мінімалізації ефективності російської пропаганди на території нашої країни теоретично встановити методики, форми та способи впливу на маси, які застовують «ручні» кремлю засоби масової інформації. Для цього сьогодні діють на теренах нашої держави різноманітні державні та недержавні інституції, журналістські лабораторії, цілі психологічно-наукові центри задля вивчення особливостей впливу російських змі у інформаційній війні.

З огляду на те, що російська пропаганда вже накоїла багато шкоди у свідомості наших громадян, як відзначають фахівці з медіа, потрібно вимивати це не просто правдою, а цілеспрямованими і керованими потоками правди [31]. Саме з цією метою створювався телеканал «Дім», який є українським державним інформаційно-розважальним телеканалом, створеним для жителів тимчасово окупованих територій України – Донбасу та Криму [22]. Вважаємо саму ідею створення такого каналу позитивною для реінтеграції Донбасу.

В контексті деокупації Донбасу українські змі за допомогою суб'єктів сектору безпеки повинні напрацювати чітку тактику та стратегію боротьби із інформаційними атаками російської федерації, механізми реагування на інформаційні вкиди та відверті проросійські фейки. При цьому, сьогодні очевидним стає те, що територіально така боротьба має йти не тільки в Україні, але і на територіях наших міжнародних партнерів або нейтральних учасників міжнародних відносин.

Підсумовуючи вищевикладене, ми вважаємо, що вплив інформаційної атаки як частини гібридної війни росії проти України відіграв ключову роль у окупації Донбасу у 2014 році. В зв'язку із цим, для того, щоб підготувати Донбас до деокупації після гібридної війни та повномасштабного

вторгнення російського агресора ми маємо всередині держави виконати ряд задач, серед яких варто виділити: 1) консолідацію суспільства; 2) поширення національної ідеї та ідентичності; 3) зниження рівня ворожості; 4) сприяння позитивному мисленню суспільства; 5) виховання патріотичності та підвищення рівня моральності та духовності, а також напрацювання чіткої стратегії ЗМІ задля підготовки суспільства, яке тимчасово живе під російською окупацією до деокупаційних процесів.

В ході дослідження встановлено, що за часи незалежної України не було державними та недержавними інституціями проведена достатньо комплексна робота по інформуванні населення «свідомим інформаційним продуктом», який був би покликаний будувати якісне суспільство з патріотичними настроями на території східних областей нашої держави. В зв'язку із цим напрацювання якісної інформаційної стратегії для реінтеграції Донбасу має стати одним із пріоритетних завдань державних інституцій.

2.2. Кримінальна відповідальність за створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань в контексті процесу деокупації Донбасу

Стаття 17 Конституції України забороняє «створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом». Висока ступінь суспільної небезпеки незаконного воєнізованого або збройного формування характеризується різними злочинними наслідками. Діяльність незаконних збройних формувань протягом всієї історії України перешкождала оптимальному розвитку інститутів державної влади, порушувала стабільність у суспільстві, спричиняла значні людські жертви і великий матеріальну шкоду.

Окрім різних представників російської федерації під час окупації Донбасу активно для забезпечення цього неконституційного процесу відігравали незаконні збройні воєнізовані формування. Відтак, необхідно дослідити інститут кримінальної відповідальності за такий злочин та проаналізувати вплив вказаних формувань на процес окупації Донбасу.

Нинішня сторінка історії української державності характеризується не тільки кількісними, але і якісними змінами, що вимагають прийняття адекватних заходів протидії. В даний час діяльність екстремістсько налаштованих осіб та їх об'єднань, спрямована на порушення законодавства набула широких масштабів і носить відверто зухвалий характер [32, с. 27]. Очевидно, що стабільність існування і розвитку суспільства може бути забезпечена тільки в умовах відсутності серйозних соціальних конфліктів.

Можна з упевненістю стверджувати, що незаконні воєнізовані та збройні формування є однією з найгостріших проблем у сфері гарантування безпеки особистості, суспільства і держави і в зв'язку з цим є першочерговим об'єктом впливу з боку державної правоохоронної системи. Незаконні воєнізовані та збройні формування безпосередньо пов'язані з різного роду конфліктами в суспільстві – національними, релігійними, політичними, а також об'єднують в собі одразу кілька таких різновидів. Серед глобальних проблем сучасності особливе місце займають міжнаціональні політичні конфлікти. Прогнози вчених-суспільствознавців єдині: соціальні конфлікти, і насамперед етнополітичні, стануть однією з найскладніших проблем, з якими світ зіткнеться в третьому тисячолітті. Про це свідчать терористичні акції в США, Великобританії, Франції, воєнні дії в Афганістані, Чечні. Приховані і явні конфлікти наявні сьогодні і в Україні в контексті російського-української. В умовах мультинаціональності особливого значення набуває характер відносин всередині суспільства, а їх дестабілізація, заснована на неприязні до представників інших

національностей, здатна серйозно підірвати основи конституційного ладу та безпеку держави.

Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань передбачена статтею 260 Кримінального кодексу України. Так, створення не передбачених законами України воєнізованих формувань або участь у їх діяльності – карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з конфіскацією майна або без такої. Створення не передбачених законом збройних формувань або участь у їх діяльності – карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна або без такої. Керівництво зазначеними в частинах першій або другій цієї статті формуваннями, їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої. Участь у складі передбачених частинами першою або другою цієї статті формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян – карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої [2].

Слід відзначити, що вітчизняним законодавцем визначено, що під воєнізованими слід розуміти формування, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, і в яких проводиться військова або стройова чи фізична підготовка. Під збройними формуваннями слід розуміти воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю.

У зв'язку з важливістю суспільних відносин, на які посягає злочин, передбачений ст. 260 КК України правове забезпечення протидії таким злочинним діям повинно мати комплексний характер. Конституція України містить ряд положень, що утворюють основу законодавства у сфері

протидії незаконним воєнізованим або збройним формуванням. «Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності. Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей. На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом». Також ч. 1 ст. 37 Конституції України передбачає норму про те, що утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються. Однак Конституція сама по собі не може забезпечити належний захист особистості, суспільства і держави від загроз, пов'язаних з діяльністю незаконних воєнізованих або збройних формувань. Слід погодитися з А. А. Вознюком в тому, що «проголошені Конституцією права і свободи особистості – ніщо без їх правової регламентації захисту різними галузями права, в тому числі і кримінальним» [24, с. 46].

Створення незаконного збройного формування – діяльність спочатку злочинна: кримінальна відповідальність за таке діяння передбачена ст. 260 КК України. Однак на сьогоднішній день створення незаконного збройного або воєнізованого формування становить собою не просто вид злочину, а одну з форм злочинного екстремізму, що вимагає використання комплексного підходу до розгляду цього суспільно небезпечного діяння,

який повинен включати в себе кримінально-політичні, порівняльно-правові, кримінологічні, і власне кримінально-правові аспекти. Манжула А. А. вказує, що «кожна правова норма має політичне значення; правове значення кожної норми в силу цього лише зростає» [35, с. 17]. Те ж саме можна сказати і відносно норм, що передбачають склад статті, що досліджується. Її специфіка полягає в тому, що вона носить не тільки суто кримінально-правовий характер, а є правовим описом однієї із злочинних форм екстремістської та антигромадської діяльності. Стаття 260 КК України відрізняється особливим кримінально-політичним змістом, детермінованим умовами, при яких відбувається криміналізація передбачених нею діянь.

Незаконне воєнізоване або збройне формування не створюється просто так, без будь-якої мети. Теоретично можливі два варіанти:

- створення незаконного воєнізованого або збройного формування з незлочинними (навіть з соціально-корисними) цілями, наприклад, забезпечення безпеки та громадського порядку на певній території, допомога правоохоронним органам у боротьбі зі злочинністю;
- організація воєнізованого або збройного об'єднання з метою здійснення злочинних посягань.

Якщо організація незаконного воєнізованого або збройного формування переслідує мету вчинення злочинів, дії винуватих осіб за наявності підстав слід кваліфікувати ще за ст. 262, 263 КК України. За твердженням В. О. Мальцева, воєнізовані або збройні формування, що діють під назвою всякого роду охоронно-розшукових агентств, організацій становлять загрозу основам громадської безпеки [36, с. 172]. В. С. Комісарів також вважає, що до незаконних воєнізованих або збройних формувань можна віднести не тільки структури, що мають військову організацію та зброю, але і громадянські об'єднання, які характеризуються відповідними ознаками.

Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 260 КК України, є громадська безпека. Це обумовлено специфікою шкоди, завданої діяльністю незаконних воєнізованих та збройних формувань. Крім того, власне існування подібних формувань порушує громадську безпеку, так як вони нічим і ніким не контролюються, діючи на власний розсуд, при цьому володіючи засобами для здійснення фізичного впливу, який, в свою чергу, може бути направлений для вчинення злочинного діяння. Таким чином, саме нормальне, безпечне функціонування суспільства ставиться під загрозу, оскільки існує реальна небезпека, наприклад, у вигляді захоплення певних територій або нав'язування своєї волі певним особам або групам осіб [30, с. 137].

Крім того, даний злочин може створювати умови для вчинення інших злочинів: тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я, власності та інших. Діяльність незаконних збройних формувань являє собою не підпорядковану державі і не контрольовану ним альтернативу армії, спецслужбам, правоохоронним органам, тобто в результаті створення таких формувань виникає загроза заподіяння шкоди багатьом іншим, крім громадської безпеки, основним об'єктам кримінально-правової охорони.

Диспозиція ст. 260 КК України виділяє як ознаки об'єктивної сторони створення незаконного воєнізованого або збройного формування, участь в їх діяльності, а також організацію та керівництво ними, фінансування та постачання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки.

Науковець В. П. Ємельянов виокремлює найважливіші ознаки воєнізованих та збройних формувань. Він вважає, що, по-перше, такі формування мають володіти ознакою стійкості і, отже, відносяться до організованих груп [30, с. 138]. Будь-яке незаконне формування – це, безсумнівно, група осіб, що є цілком є організованою. Проте визначати формування лише через ознаку стійкості не можна. Наступним постає

питання про кількісну характеристику незаконних формувань. В самому законі немає вказівки на те, якою кількістю членів повинна володіти група для визнання її незаконним збройним або воєнізованим формуванням. Виділення будь-яких кількісних критеріїв з приводу складу формування, спираючись на чинне законодавство, неможливе. Виходячи з цього, кожен конкретний випадок повинен бути підданий ретельному дослідженню та рішення щодо наявності або відсутності незаконного воєнізованого або збройного формування повинно прийматися в кожному окремому випадку. Значну увагу слід звернути на рівень координації дій, згуртованість, види діяльності конкретного незаконного формування. Незважаючи на чисельність такого формування, в ньому повинні бути відмінні від інших груп риси, такі як наявність дисципліни, розподіл обов'язків, апарат управління, система підпорядкованості, наявність обов'язкових для виконання правил поведінки і санкцій за їх невиконання. Обов'язковою ознакою незаконного збройного формування є озброєність [25, с. 112]. Озброєність передбачає наявність у його учасників будь-якого виду вогнепальної чи іншої зброї, боєприпасів та вибухових пристроїв, у тому числі кустарного виробництва, а також бойової техніки. Ознака озброєності формування означає наявність хоча б у деяких з членів формування цивільної, службової, бойової вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин і пристроїв, а також бойової техніки незалежно від місця і способу їх виробництва. Це обґрунтовується тим, що при існуванні незаконного формування суспільна небезпека ніяк не зменшиться при відсутності зброї у деяких, або навіть більшості його членів.

Крім того, до ознак озброєності формування варто віднести і наявність важких видів озброєнь, таких як великокаліберні кулемети, міномети, ракетні установки і т. д. і (або) бойової техніки (БТР, БМП). Ознака озброєності незаконного формування матиме місце і у випадку володіння

його членами зброєю масового ураження. Найбільш відомими видами зброї масового ураження є ядерна, хімічна і біологічна (бактеріологічна). До інших видів зброї масового ураження відносяться воднева, нейтронна, лазерна, пучкова, бінарна, квантова, термоядерна, акустична, електромагнітна [27, с. 127]. Вражаюча сила і тяжкість наслідків застосування такої зброї в сотні разів перевершує вражаючий потенціал звичайної зброї.

Найважливішою ознакою воєнізованих та збройних формувань є незаконність. В рамках ст. 260 КК України незаконність визначається як відсутність законодавчої регламентації діяльності таких формувань. Деякими авторами зазначається, що поряд з озброєними формуваннями, що функціонують без якої-небудь правової бази, незаконними визнаються і діють на підставі рішень органів місцевого самоврядування і органів виконавчої влади. Таке уточнення є абсолютно справедливим. Є точка зору, згідно з якою незаконність збройного формування передбачає його створення і подальшу діяльність без відповідної правової підстави. Тим самим допускається в якості правової бази інших, крім закону, нормативно-правових актів органів державної влади і місцевого самоврядування. Як наслідок, законними можуть бути визнані збройні формування, що діють за рішенням органів державної влади та місцевого самоврядування, з чим неможливо погодитися [54, с. 63].

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 260 КК України скоюється тільки шляхом активних дій, в вигляді створення, а також керівництва і (або) незаконного збройного фінансування формування або участь у ньому. Таким чином, об'єктивна сторона цього злочину виражається в таких діях:

- створення непередбачених законом України воєнізованих формувань;

- участь у їх діяльності (ч. 1 ст. 260);
- створення непередбачених законом збройних формувань;
- участь у їх діяльності (ч. 2 ст. 260);
- керівництво зазначеними формуваннями;
- їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки (ч. 3 ст. 260);
- участь у складі вказаних формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян (ч. 4 ст. 260).

Суб'єкт злочину характеризується трьома основними ознаками: фізична особа, осудність і вік. Під фізичною особою розуміється, що суб'єктом злочину може бути тільки конкретна особа. Під осудністю розуміється такий стан особи, при якому вона могла усвідомлювати суспільно небезпечний характер своїх дій і керувати ними. В основу визначення віку кримінальної відповідальності покладено розвиток волі і свідомості людини. На сьогоднішній день кримінальної відповідальності, за загальним правилом, підлягає особа, яка досягла 16-річного віку, а в разі вчинення окремих, зазначених у законі злочинів кримінальна відповідальність настає з 14-річного віку. Ст. 22 КК України дає вичерпний перелік злочинів, за вчинення яких кримінальна відповідальність настає з 14-ти років (стаття 260 КК України в нього не входить). Таким чином абсолютно обґрунтований висновок, що суб'єктом даного злочину є осудна фізична особа, яка досягла 16-ти річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину, у сучасному трактуванні, являє собою психічну діяльність особи, безпосередньо пов'язану з вчиненням злочину. До ознак, що утворюють суб'єктивну сторону злочину, належать вина, мотив і мета. Вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони, її ядром. Мотив і мета відносяться до факультативних ознак суб'єктивної сторони. Вони набувають значущості у випадках, прямо зазначених у законі в якості

обов'язкової ознаки, кваліфікуючої ознаки, а також обставини, що пом'якшує або обтяжує відповідальність.

Злочин, передбачений ст. 260 КК України охоплює різні дії в механізмі функціонування незаконного воєнізованого чи збройного формування. У відповідності з цим, видається логічним розглянути форму вини окремо для кожного з учасників.

Збройні угруповання проросійських сил на Донбасі, відомі також як Збройні сили Новоросії, або Армія Новоросії – сукупність різноманітних незаконних збройних формувань, що стали бойовим крилом проросійського руху у війні на сході України в 2014 році. Ядро збройних угруповань становили офіцери російських спецслужб, російські ветерани локальних війн, а особовий склад був з числа місцевих колаборантів, російських найманців і добровольців, а також незначної кількості іноземців з інших держав. Після періоду активних боїв літа 2014 року і втручання регулярної армії РФ, за осінь 2014 – зиму 2015 розрізнені угруповання були переформовані у регулярну військову структуру зусиллями російських кураторів.

Слід відзначити, що 16 вересня 2014 року ватажками ДНР було проголошено об'єднання проросійських воєнізованих структур, що діяли на території Донецької та Луганської областей України – Народного ополчення Донбасу та Армії південного сходу, – у «Об'єднані Збройні сили Новоросії» [48]. Проте вже починаючи з кінця вересня 2014 року, у зв'язку з імплементацією Україною Мінських угод і прийняття Верховною Радою закону про загони народної міліції для охорони громадського порядку, верхівка проросійських формувань ДНР і ЛНР перейменовує свої збройні структури у «Народну міліцію». Арсен Аваков у відповідь зробив заяву, що міліцейське утворення визнаватиметься українською владою лише за умов створення і діяльності у відповідності до законів України. Про намір

російської влади легалізувати формування бойовиків як народну міліцію повідомляли як українські експерти, так і функціонери невизнаних державних утворень [33].

Для злочину «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» в сучасному законодавстві передбачено підставу для звільнення від кримінальної відповідальності. Воно викладено в ч. 6 ст. 260 КК України і спрямована на максимальне зменшення наслідків від такого злочину. Подібно до захоплення заручника, законодавець дає добровільно відмовитися від продовження злочину і для цього передбачає такі умови:

- 1) добровільний вихід зі складу вказаних злочинних організацій;
- 2) повідомлення про існування такого формування органів державної влади чи органів місцевого самоврядування (у даному випадку закон не передбачає як умову звільнення особи від кримінальної відповідальності активне сприяння розкриттю організації).

Враховуючи, що така участь може бути з моменту початку російсько-української війни у 2014 році, вважаємо за необхідне передбачити обов'язкову умову звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, відповідальність за який передбачено статтею 260 КК України активне сприяння розкриття організації. Це може суттєво сприяти деокупаційним процесам на Донбасі.

2.3. Військові, соціально-економічні та ідеологічні фактори національної безпеки в процесі деокупації Донбасу

Як відзначають українські дослідниці Н. Шаптала та Н. Камінська, оскільки питання тимчасово окупованих територій у державній політиці України є складним і охоплює різні дисципліни та галузі, воно вимагає всебічного дослідження. Це обумовлено гострою потребою сучасної науки

та практики державного управління у вирішенні завдань із відновлення, збереження й укріплення миру, а також територіальної цілісності держави, яка формувалася протягом тисячоліть і нині визнана конституційною цінністю [52, с. 65]. Реінтеграція і деокупація тимчасово окупованих територій російським агресором є вкрай складним процесом, тому без вивчення зарубіжного досвіду та аналізу військових, соціально-економічних та ідеологічних факторів вбачається неможливим напрацювання ефективних інструментів та моделі деокупації нашою державою тимчасово анексованих територій.

Поняття деокупації є відносно новим для законодавства України. Так, лише в 2014 після початку російсько-української війни вітчизняний законодавець закріпив дефініцію деокупації як комплексу заходів державної політики, наслідком яких є повна відсутність на території України, що була тимчасово окупована, збройних формувань російської федерації і окупаційної адміністрації російської федерації та встановлення загального ефективного контролю України на цій території (повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу України на цій території) [3].

Механізм деокупації Донбасу включає в себе систему взаємопов'язаних інструментів, методів та принципів, які використовують різні суб'єкти права (вітчизняні інституції, суб'єкти міжнародного публічного права, тощо) для ефективного забезпечення юрисдикції України на території Донецької та Луганської областей. Важливу роль у процесі деокупації територій відіграє реінтеграція – процес повернення правової, політичної, економічної, соціальної та інших сфер суспільного життя держави-суверена при деокупації території [19, с. 513].

Вважаємо, що враховуючи повномасштабне вторгнення російського агресора, механізм деокупації Донбасу повинен складатись з наступних складових елементів:

- власне звільнення окупованої території Донецької та Луганської областей воєнним шляхом зусиллями Збройних Сил України та інших сил оборони;

- використання політичних та дипломатичних засобів деокупації Донбасу (наприклад, через дипломатичні переговори за участю суб'єктів міжнародного публічного права).

Слід констатувати, що ключовою проблемою деокупації Донбасу є відсутність чітких планів вищого воєнно-політичного керівництва державою з цього питання, що цілком об'єктивно пов'язано із повномасштабною війною з російською федерацією. Так, наприклад, прийнята державою Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя має безстроковий характер та визначає лише загальні кроки держави, а План реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя узагалі не передбачає видатків з державного бюджету України [12]. Зазначена обставина безсумнівно гальмуватиме процес деокупації та реінтеграції територій.

Констатуємо, що 12 квітня 2014 року незаконними збройними формуваннями за кураторства російської федерації захоплено ряд будівель державних органів влади (поліції, адміністрацій, тощо). З цього і почались активна фаза російсько-української війни.

В контексті воєнних факторів деокупації Донбасу варто відзначити, що власне, подальша окупація окремих територій Донецької й Луганської областей України характеризуються низкою ключових чинників:

1. Воєнне вторгнення на сході України нинішнє російське керівництво розглядає як один із головних інструментів тиску на Україну, використовуючи його для дестабілізації ситуації в інших регіонах країни. Дії Кремля відображають підходи до зовнішньої політики, що були характерними для імперської практики XVIII–XIX століть. Російська федерація не має наміру відмовлятися від окупованих територій, особливо за умов, які її не влаштовують, і вважає свої дії виправданими. Це створює умови для навмисного замороження конфлікту або його підтримання в уповільненому, «тліючому» стані – як частину довгострокової стратегії втручання;

2. Агресія на Донбасі здійснюється за допомогою гнучкої комбінації військових, політичних, економічних, соціальних та інформаційно-ідеологічних засобів. Росія застосовує широкий спектр методів: від масштабних бойових дій із використанням важкої техніки до інформаційно-психологічних операцій як на самій території Донбасу, так і за її межами. Крім того, активно використовуються економічний, дипломатичний та політичний тиск на Україну. Цей підхід отримав назву «гібридної війни» [34, с. 292];

3. На захоплених та контрольованих російською федерацією територіях Донбасу було створено квазідержавні утворення типу «народних республік» із чітко вибудованою владною вертикаллю та повним контролем Кремля – від промислового виробництва до ідеологічної політики й пропаганди. Крім того, там сформовано значне регулярне військове угруповання у вигляді двох так званих «армійських корпусів», які фактично підпорядковуються Генеральному штабу збройних сил рф. Основна мета цих дій – забезпечити базову життєздатність і стійкість окупаційної влади [23, с. 39].

Унаслідок російської інтервенції Україна втратила контроль над економікою частини окупованого Донбасу, виробничими активами та інфраструктурою регіону. На Сході країни були незаконно захоплені промислові підприємства, землі, державне майно, соціальні об'єкти. Якщо в перші роки окупації низький рівень життя та фактичний економічний колапс на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях могли списуватися окупантом на військові дії та руйнування, то з часом очікування місцевого населення підвищення рівня життя виявляються марними.

Втрати України внаслідок окупації частини Донбасу були відчутними, але не катастрофічними для економіки. Існує потреба в оцінюванні масштабів економічних збитків України від окупації РФ територій Донецької та Луганської областей, для обґрунтованих позовів до міжнародних судових інстанцій щодо компенсації за завдані агресором збитки. Окупація спричинила падіння ВВП і, відповідно, доходів бюджету на 10%, що суттєво позначилося на стабільності фінансової системи України.

Нестабільна соціально-економічна ситуація зумовлюється невизнаним статусом «республік», який унеможлиблює формування повноцінних зовнішньоекономічних відносин. Порівняно з довоєнним часом економіка «ДНР-ЛНР» стиснулася у рази, промисловий потенціал Донбасу використовується менш ніж на третину. Рівень заробітних плат є вдвічі нижчим, порівняно з прилеглими територіями України та країни-агресора. Усе це створює економічні передумови для зростання соціальної напруженості та невдоволення населення, сприяючи майбутнім деокупаційним процесам.

Ідеологічне забезпечення збройної агресії РФ на Донбасі розгорталось в рамках доктрини «руського мира». Як політична технологія вона почала

розроблятися наприкінці 1990-х років, була концептуалізована та взята на «озброєння» російською державою у 2005-2007рр. з метою консолідації суспільства навколо путінського режиму та для обґрунтування зовнішньо політичного курсу на «збирання земель» [44, с. 69].

Отже, з огляду на вищевказане, слід зробити наступні висновки: 1) військовий фактор в процесі деокупації є ключовим. В першу чергу, успіхи на фронті нададуть змогу перейти до активних деокупаційних процесів на Донбасі; 2) з економічної точки зору так звані «народні республіки» на Донбасі не побудували ефективною моделі ринкової економіки, що сприяє майбутнім деокупаційним процесам на цих територіях. Однак, виключно стабільна економіко-фінансова ситуація в Україні забезпечить створення потенційних можливостей для деокупації Донбасу; 3) з ідеологічної точки зору важливе забезпечення на тимчасово окупованих територіях Донбасу транслявання українського телебачення та вітчизняних новин. Це сприятиме потенційній ідеологічній реінтеграції суспільства, яке проживає 10-ий рік на тимчасово окупованій території. З контексті цього досить цікавою була ідея влади щодо створення та функціонування російськомовного державного телеканалу задля створення можливості деокупації Донбасу в майбутньому.

З адміністративно-правової точки зору варто, на наш погляд, варто: 1) розробити проекти Законів України «Про відповідальність за правопорушення, вчинені у зв'язку з тимчасовою окупацією території України» та «Про процедури та тимчасові заходи перехідного періоду», а також розроблення інших відповідних деокупаційних проектів нормативно-правових актів; 2) розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект нормативно-правового акту щодо питань соціального та правового захисту, реабілітації осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України; 3) розробити та подати Кабінетові

Міністрів України проект постанови щодо затвердження Порядку визначення шкоди та обсягу збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ; 4) запровадити єдину спрощену прискорену процедуру підтвердження особи під час видачі документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, з урахуванням особливостей ситуації на тимчасово окупованій території Донбасу.

Висновки до розділу 2

Отже, в ході дослідження особливостей факторів національної безпеки в контексті деокупації Донбасу зроблено наступні висновки:

1. В зв'язку із цим, для того, щоб підготувати Донбас до деокупації після гібридної війни та повномасштабного вторгнення російського агресора ми маємо всередині держави виконати ряд задач, серед яких варто виділити: 1) консолідацію суспільства; 2) поширення національної ідеї та ідентичності; 3) зниження рівня ворожості; 4) сприяння позитивному мисленню суспільства; 5) виховання патріотичності та підвищення рівня моральності та духовності, а також напрацювання чіткої стратегії ЗМІ задля підготовки суспільства, яке тимчасово живе під російською окупацією до деокупаційних процесів.

2. Можна з упевненістю стверджувати, що незаконні воєнізовані та збройні формування є однією з найгостріших проблем у сфері гарантування безпеки особистості, суспільства і держави і в зв'язку з цим є першочерговим об'єктом впливу з боку державної правоохоронної системи. Незаконні воєнізовані та збройні формування безпосередньо пов'язані з різного роду конфліктами в суспільстві – національними, релігійними, політичними, а також об'єднують в собі одразу кілька таких різновидів. Серед глобальних проблем сучасності особливе місце займають міжнаціональні політичні конфлікти. Прогнози вчених-суспільствознавців єдині: соціальні конфлікти, і насамперед етнополітичні, стануть однією з найскладніших проблем, з якими світ зіткнеться в третьому тисячолітті.

3. Досліджуючи фактори деокупації Донбасу, слід зробити наступні висновки: 1) військовий фактор в процесі деокупації є ключовим. В першу чергу, успіхи на фронті нададуть змогу перейти до активних деокупаційних процесів на Донбасі; 2) з економічної точки зору так звані «народні

республіки» на Донбасі не побудували ефективної моделі ринкової економіки, що сприяє майбутнім деокупаційним процесам на цих територіях. Однак, виключно стабільна економіко-фінансова ситуація в Україні забезпечить створення потенційних можливостей для деокупації Донбасу; 3) з ідеологічної точки зору важливе забезпечення на тимчасово окупованих територіях Донбасу транслявання українського телебачення та вітчизняних новин. Це сприятиме потенційній ідеологічній реінтеграції суспільства, яке проживає 10-ий рік на тимчасово окупованій території. З контексті цього досить цікавою була ідея влади щодо створення та функціонування російськомовного державного телеканалу задля створення можливості деокупації Донбасу в майбутньому.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДЕОКУПАЦІЇ ДОНБАСУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Особливості безпекового плану деокупації Донбасу

Сьогодні чинна правова система України не містить єдиновизначеного чіткого безпекового плану деокупації Донбасу. Відзначимо, що перед повномасштабним вторгненням окремі фракції Верховної Ради України розробляли своє бачення такого плану. Зокрема, народні депутати відзначали, що для того, щоб почати якісь дії щодо деокупації, необхідно, щоб протягом року або, щонайменше, півроку на Донбасі не було вогню. Відповідно, має відбутись припинення бойових дій на рік чи два [50].

Опісля цього, як і у всіх війнах, мають розпочатися переговори. Вважаємо, що у випадку російсько-української війни залученість до переговорів інших учасників-посередників просто обов'язкова. Такими учасниками можуть бути ОБСЄ. Фундаментальним початком відновлення та демілітаризації Донбасу має стати розмінування території та повернення інвестиційного розвитку у регіоні. Економічний розвиток – ключове для реальної реінтеграції цієї території. Тому важливо вже сьогодні планувати економічний фундамент для такої деокупації та реінтеграції, зокрема, напрацювання пільгових податкових зон, створення нових робочих місць та інші специфічні привабливі умови для інвесторів.

Свій план щодо деокупації Донбасу має і Міністерство внутрішніх справ. Зокрема, такий план деокупації Донецької та Луганської областей «Механізм малих кроків» [28] передбачає наступне:

1. Прийняття комплексу законодавчих актів, спрямованих на відновлення територіальної цілісності України, є ключовим кроком у

процесі реінтеграції. Серед них особливе значення мають два основні закони:

- Закон про амністію, який поширюється на більшість мешканців окупованих територій, що були залучені до конфлікту. Водночас амністія не стосується осіб, причетних до тяжких кримінальних чи воєнних злочинів — тобто тих, хто має «на руках кров». Для них передбачається відкриття кримінального провадження з подальшим визначенням міри відповідальності відповідно до українського законодавства;

- Закон про колаборантів, який визначатиме правовий статус і відповідальність осіб, що співпрацювали з окупаційною владою.

Окрему увагу варто приділити поверненню на Донбас осіб, які тривалий час перебували поза впливом російської пропаганди. Це сприятиме відновленню довіри до українських державних інституцій та полегшить процес реінтеграції. У цьому контексті пропонується такий поетапний план дій:

1. Визначення і погодження окремої ділянки окупованої території, де відбувається відведення збройних формувань за встановлену лінію та створення демілітаризованої зони безпеки;

2. Передача контролю над цією ділянкою міжнародній миротворчій місії та Державній прикордонній службі України. Вони спільно забезпечують контроль над кордоном, а в межах звільненої території — правопорядок підтримують Національна поліція та Національна гвардія України;

3. Підготовка до виборів українськими органами юстиції й організація місцевих виборів згідно з українським законодавством;

4. Відновлення роботи всіх державних установ та органів правопорядку України на звільненій території;

5. Термінове впровадження програми перевірки та відновлення українських документів для громадян, які проживали на окупованих територіях протягом років.

Одним з найважливіших кроків у плані деокупації Донбасу має стати економічне та господарське відновлення інфраструктури регіону, яку пошкодили внаслідок російсько-української війни, а також проведення повернення ВПО.

При деокупації Донбасу вкрай потрібно працювати із молоддю на тимчасово окупованих територіях задля повернення їх на підконтрольну Україні територію. В даному випадку відзначимо психологічну можливість молодих осіб до критичного оцінювання інформації, несприйняття російської пропаганди на території окупаційній.

Крім цього, важливо постійно посилювати санкції (насамперед, економічного характеру) для російської федерації, в чому мають допомогти наші міжнародні партнери.

Звертаючись до зарубіжних дослідників, слід констатувати про наявність так званої «моделі роззброєння, демобілізації та реінтеграції» [18]. Характерною рисою підходу західної наукової школи до вивчення реінтеграції є акцент на її «індивідуальному вимірі». Багато дослідників розглядають цей процес крізь призму окремої особистості, яка намагається адаптуватися до суспільного життя за допомогою різноманітних соціальних механізмів після пережитих бойових дій чи отриманих психологічних або інших травм. Такий персоналізований підхід підтримується й низкою міжнародних організацій. Наприклад, Міжнародна організація з міграції трактує реінтеграцію як процес повторного залучення людини до соціального середовища чи взаємодії з ним. У ширшому значенні реінтеграція означає повернення громадян до повноцінної участі в

соціальному, культурному, економічному та політичному житті своєї країни походження [16].

Забезпечення належної діяльності усіх суб'єктів національної безпеки є вкрай важливий у питанні деокупації Донбасу. Відзначаємо про функціонування при Українському парламенті Комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин, ключовим завданням якого є напрацювання механізму задля вивчення питань тимчасово окупованих територій нашої держави; повернення жителів України, які тимчасово мешкають на окупаційних територіях, реалізація прав ВПО, розвиток повернених територій тощо [43]. В Україні як запит на підвищення рівня інституційної складової в питаннях реінтеграції тимчасово окупованих та анексованих територій Донбасу було створено Міністерство національної єдності України, ключовим завданням якого є реалізація політики нашої держави в контексті реінтеграції жителів з тимчасово окупованих територій та безпосереднього захисту прав та свобод людини і громадянина, які проживають на такій території [9]. Проаналізувавши функціональні обов'язки вказаного Міністерства (68 пунктів), можна дійти висновку, що основним напрямком діяльності міністерства є забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, вирішення гуманітарних питань, пов'язаних з переміщенням.

Реальна мета діяльності Міністерства національної єдності полягає не стільки в безпосередній реінтеграції, скільки у формуванні необхідних умов для майбутньої реінтеграції деокупованих та анексованих територій України. У зв'язку з цим, для ефективного проведення заходів із реінтеграції — зокрема із залученням кадрових і організаційних можливостей Мінреінтеграції — необхідно вже зараз розробити або окреслити основні напрями державної програми реінтеграції. Така програма повинна стати

логічним продовженням загальнодержавної політики у цій сфері, з урахуванням успішного досвіду інших країн. [37, с. 73].

Важливим аспектом в процесі деокупації Донбасу може також стати запровадження миротворчої місії ООН. Нині вже задіяні практично всі наявні несилові засоби міжнародного впливу з метою врегулювання російсько-українського конфлікту: обговорення, консультації та рішення на рівні міжнародних і регіональних організацій, переговори, посередництво, звернення до міжнародних судів. Відсутність прогресу у врегулюванні конфлікту протягом багатьох років дає підстави для висновків про вичерпання можливостей задіяних політико-дипломатичних інструментів та досягнення межі їх ефективності.

Загалом, вважаємо недоліком вітчизняної правової системи відсутність чіткого закріпленого плану деокупації Донбасу. Ця територія з огляду на окупацію більше 10-и років, а також у зв'язку із веденням РФ гібридної війни шляхом пропаганди «руського міра» ще з 90-х років ХХ століття є особливою з точки зору майбутніх деокупаційних процесів. Відтак, однією з ключових задач держави Україна має стати формулювання чіткого плану дій деокупації Донецької та Луганської областей.

3.2. Проблемні аспекти деокупації Донбасу та шляхи його реінтеграції в контексті безпекового плану України

Проблемні аспекти деокупації Донбасу полягають, насамперед, у відсутності на сьогодні можливостей чітко визначити план дій з огляду на активні бойові дії на великій частині нашої держави в рамках російсько-української війни.

На наш погляд, досить важливим для деокупації Донбасу є створення потужних майданчиків для діалогу, наприклад, як Кримська платформа.

Окрім цього, проблемними вважаємо відсутність сьогодні єдиного підходу до органу державного управління, до компетенції якого входитимуть повноваження з питань опіки та піклування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування з території тимчасово окупованої російським агресором.

Вважаємо, що сприятиме реінтеграційним процесам започаткування програм з підтримки молоді з ТОТ в роботі Українського культурного фонду, Фонду Президента України з підтримки освіти, науки та спорту, Українського молодіжного фонду, тощо. Ключове – максимально залучати молодь, яка проживає на тимчасово окупованій території Донбасу до національних суспільно-політичних процесів, а також максимально сприяти переїзду молоді на підконтрольну Україні територію з метою навчання в українських закладах освіти таких осіб.

Економічний блок загальної Стратегії реінтеграції Донбачу має охоплювати такі ключові елементи:

1. Оцінка економічних збитків, понесених державою, що передбачає проведення інвентаризації державного майна, фіксацію випадків його знищення або привласнення.

2. Відновлення соціальної та виробничої інфраструктури Донбасу шляхом реалізації цільових програм із чітко визначеними джерелами фінансування – зокрема, за рахунок коштів держбюджету, міжнародної допомоги, донорських країн і випуску довгострокових облігацій на відбудову регіону.

3. Модернізація промисловості Донбасу шляхом запуску спеціальних бюджетних програм, які передбачатимуть перелік інвестиційних проектів, спрямованих на інновації та імпортозаміщення на підприємствах регіону.

4. Відновлення банківської системи та фінансової інфраструктури на звільнених територіях, для чого Національний банк України разом із НКЦПФР повинні розробити інтеграційну програму, що охоплює відкриття відділень державних банків і підключення до системи електронних платежів.

5. Гарантії соціального захисту населення на деокупованих територіях, зокрема розробка порядку призначення пенсій, визначення джерел фінансування та спеціального механізму обліку страхового стажу для осіб, які проживали в умовах окупації.

6. Відновлення права власності, що передбачає збір даних про незаконні захоплення майна, створення реєстрів втрат і наявність судових рішень, які дають змогу повернути майно законним власникам. Це стосується як державної, так і приватної власності.

7. Компенсація втрат для приватних осіб, які втратили майно внаслідок окупації. Держава повинна забезпечити чіткий механізм компенсацій із визначенням джерел фінансування – спершу з держбюджету, а згодом – за рахунок відшкодування збитків з боку держави-агресора.

Одним із ключових напрямів є відновлення енергетичного сектору. Основні завдання включають стабілізацію роботи енергосистеми на підконтрольних уряду територіях, усунення наслідків воєнних дій та зменшення залежності національної енергетичної інфраструктури від окупованих районів Донбасу. У цьому контексті важливо забезпечити ефективну інтеграцію електроенергетичної системи Донбасу в єдину енергосистему України [23, с. 84-85].

У максимально узагальненому вигляді першочергові комплексні заходи з реінтеграції виглядатимуть наступним чином: 1) розгортання на всій звільненій території комплектованих військово-цивільних

адміністрацій, налагодження військово-комендантської служби; 2) демілітаризація регіону. Започаткування масової перевірки територій зони ведення бойових дій на предмет наявності вибухових пристроїв та розмінування із залученням іноземних фахівців і техніки; 3) відновлення судочинства, правоохоронних органів, банківської системи, органів соціального забезпечення тощо. Відновлення діяльності закладів освіти, науки, культури, дитячих виховних закладів; 4) вжиття заходів з відновлення функціонування суб'єктів економічної діяльності. Запровадження гривневих розрахунків. Здійснення термінових ремонтно-відновлювальних робіт зокрема з енерго- та водопостачання; 5) надання державної підтримки соціально економічного розвитку звільнених територій, створення спеціальних економічних зон; 6) репаспортізація місцевого населення, ревізія актів громадянського стану, перереєстрація юридичних осіб, кадрова люстрація; 7) повноцінне відновлення роботи ЗМІ (телебачення, радіо, інтернету, газет і т.п.), закладів культури, науки; політичних партій і громадських організацій [23, с. 87-88].

Загалом, досвід ведення бойових дій та переговорного процесу з окупантом, набуті впродовж 10-и років, дають можливість стверджувати про відсутність простих чи стандартних (хорватський сценарій, молдовський, німецький) рішень щодо вирішення проблеми українських окупованих територій Донбасу.

Констатуємо, що з усіх існуючих факторів (військового, соціально-економічного, енергетичного, ідеологічного, тощо) стратегія безпечної деокупації Донбасу за німецьким сценарієм (йдеться про добровільну реінтеграцію тимчасово окупованих територій) є найбільш вдалою з точки зору ефективності деокупаційних процесів. Однак, її реалізація залежить від безлічів факторів, насамперед, успіхів на фронті, економічної ситуації в так

званих «народних республіках днр та лнр», а також від рівня розбудови інфраструктури України.

Висновки до розділу 3

Отже, в результаті визначення проблемних аспектів деокупації Донбасу в контексті забезпечення національної безпеки України встановлено наступне:

1. Слід констатувати, що нині чинна правова система України не містить єдиновизначеного чіткого безпекового плану деокупації Донбасу. Важливо в плані деокупації Донбасу передбачити механізми підтримки взаємозв'язків українського суспільства із особами, які проживають на тимчасово окупованій території у всіх сферах життя, заохочувати молодь із окупованої території переїжджати навчатись на підконтрольну Україні територію, напрацювання інструментів популяризації українського на території Донецької та Луганської областей, а також створення умов для постійного міжнародно-публічного дипломатичного та економіко-санкційного тиску на російського агресора.

На наш погляд, ключовим у плані деокупації Донбасу є – економіко-господарське відновлення інфраструктури регіону, яка пошкоджена внаслідок атак російського агресора, а також робота із внутрішньо-переміщеними особами задля повернення їх на свою територію.

2. Ключова проблема процесу деокупації Донбасу – неможливість сьогодні визначити чітку стратегію, оскільки активна фаза російсько-української війни на великій території України не дає вирішувати тактико-деокупаційні задачі держави.

ВИСНОВКИ

Отже, в ході магістерського дослідження встановлено наступні висновки:

1. Вітчизняне законодавство не містить легального визначення терміну інституту «сектору безпеки» у чинній системі права. В той же час, юридична категорія «безпеки» займає вагоме місце у Конституції України. Так, у статті 3 Основного закону України безпека людини визнається, серед іншого, найвищою соціальною цінністю в Україні. Ми вважаємо, що правовим регулюванням сектору безпеки є спектр регламентованих державою нормативно-правових актів, що встановлюють основи функціонування суб'єктів, що здійснюють заходи із забезпечення національної та військової безпеки, а також особистої безпеки громадян, громадського порядку.

2. В ході дослідження встановлено, що під конституційно-правовим статусом суб'єкта сектору безпеки та оборони слід розуміти, на наш погляд, врегульований чинним законодавством правовий стан інституційних елементів такого суб'єкта (органів, підрозділів, управлінь, тощо), в якому аргументуються задачі та основні безпекові функції цих елементів, виокремлюється мета створення суб'єкта (власне – забезпечення національної безпеки держави), а також врегульовані обов'язки та задачі, які ставляться перед інституцією з конкретною юридичною відповідальністю за невиконання таких задач. Усі інституції безпекового сектору, з огляду на їх конституційно-правові повноваження та особливості правових статусів можна поділити на ряд груп, зокрема:

а) за механізмом створення – державні (органи державного управління); комунальні (органи місцевого самоврядування); інститути громадянського суспільства);

б) за повноваженнями – всеукраїнські (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України), специфічні (Міністерство оборони України, МВС України, Служба безпеки України інші міністерства і відомства з повноваженнями в сфері національної безпеки) – варто зазначити, що ми вважаємо саме такий поділ безпекових суб'єктів найбільш оптимальним, про що аргументуємо в наступному розділі магістерського дослідження;

в) за суб'єктним складом: колективні (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, правоохоронні органи, громадські об'єднання), індивідуальні (громадяни, фахівці, експерти, політики та ін.).

3. На наш погляд, під усією системою суб'єктів безпеки та оборони України можна вважати комплексну сукупність державних та недержавних інституцій, суб'єктів громадянського суспільства, інших інститутів, яким на підставі закону делеговано функції забезпечення нацбезпеки, яка в рамках встановленої законодавством компетенції реалізує свої повноваження (та різноманітні форми та методи/інструменти) задля збереження державного кордону і території нашої держави, встановленої Конституцією України, охорони громадського порядку і суверенітеру, тощо.

4. В ході обстеження встановлено, щоб підготувати Донбас до деокупації після гібридної війни та повномасштабного вторгнення російського агресора ми маємо всередині держави виконати ряд задач, серед яких варто виділити: 1) консолідацію суспільства; 2) поширення національної ідеї та ідентичності; 3) зниження рівня ворожості; 4) сприяння позитивному мисленню суспільства; 5) виховання патріотичності та підвищення рівня моральності та духовності, а також напрацювання чіткої стратегії ЗМІ задля підготовки суспільства, яке тимчасово живе під російською окупацією до деокупаційних процесів. Напрацювання якісної

інформаційної стратегії для реінтеграції Донбасу має стати одним із пріоритетних завдань державних інституцій.

5. Для злочину «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» в сучасному законодавстві передбачено підставу для звільнення від кримінальної відповідальності. Воно викладено в ч. 6 ст. 260 КК України і спрямована на максимальне зменшення наслідків від такого злочину. Подібно до захоплення заручника, законодавець дає добровільно відмовитися від продовження злочину і для цього передбачає такі умови:

- 1) добровільний вихід зі складу вказаних злочинних організацій;
- 2) повідомлення про існування такого формування органів державної влади чи органів місцевого самоврядування (у даному випадку закон не передбачає як умову звільнення особи від кримінальної відповідальності активне сприяння розкриттю організації).

Враховуючи, що така участь може бути з моменту початку російсько-української війни у 2014 році, вважаємо за необхідне передбачити обов'язкову умову звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, відповідальність за який передбачено статтею 260 КК України активне сприяння розкриття організації. Це може суттєво сприяти деокупаційним процесам на Донбасі.

6. Поняття деокупації є відносно новим для законодавства України. Вважаємо, що враховуючи повномасштабне вторгнення російського агресора, механізм деокупації Донбасу повинен складатись з наступних складових елементів: 1) власне звільнення окупованої території Донецької та Луганської областей воєнним шляхом зусиллями Збройних Сил України та інших сил оборони; 2) використання політичних та дипломатичних засобів деокупації Донбасу (наприклад, через дипломатичні переговори за участю суб'єктів міжнародного публічного права).

Досліджуючи фактори деокупації Донбасу, слід зробити наступні висновки: 1) військовий фактор в процесі деокупації є ключовим. В першу чергу, успіхи на фронті нададуть змогу перейти до активних деокупаційних процесів на Донбасі; 2) з економічної точки зору так звані «народні республіки» на Донбасі не побудували ефективної моделі ринкової економіки, що сприяє майбутнім деокупаційним процесам на цих територіях. Однак, виключно стабільна економіко-фінансова ситуація в Україні забезпечить створення потенційних можливостей для деокупації Донбасу; 3) з ідеологічної точки зору важливе забезпечення на тимчасово окупованих територіях Донбасу транслявання українського телебачення та вітчизняних новин. Це сприятиме потенційній ідеологічній реінтеграції суспільства, яке проживає 10-ий рік на тимчасово окупованій території. З контексті цього досить цікавою була ідея влади щодо створення та функціонування російськомовного державного телеканалу задля створення можливості деокупації Донбасу в майбутньому.

З адміністративно-правової точки зору варто, на наш погляд, варто: 1) розробити проекти Законів України «Про відповідальність за правопорушення, вчинені у зв'язку з тимчасовою окупацією території України» та «Про процедури та тимчасові заходи перехідного періоду», а також розроблення інших відповідних деокупаційних проектів нормативно-правових актів; 2) розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект нормативно-правового акту щодо питань соціального та правового захисту, реабілітації осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України; 3) розробити та подати Кабінетові Міністрів України проект постанови щодо затвердження Порядку визначення шкоди та обсягу збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ; 4) запровадити єдину спрощену прискорену процедуру підтвердження особи під час видачі документів, що посвідчують особу та

підтверджують громадянство України, з урахуванням особливостей ситуації на тимчасово окупованій території Донбасу.

7. Загалом, вважаємо недоліком вітчизняної правової системи відсутність чіткого закріпленого плану деокупації Донбасу. Важливо в плані деокупації Донбасу передбачити механізми підтримки взаємозв'язків українського суспільства із особами, які проживають на тимчасово окупованій території у всіх сферах життя, заохочувати молодь із окупованої території переїжджати навчатись на підконтрольну Україні територію, напрацювання інструментів популяризації українського на території Донецької та Луганської областей, а також створення умов для постійного міжнародно-публічного дипломатичного та економіко-санкційного тиску на російського агресора.

8. Можна стверджувати про відсутність простих чи стандартних (хорватський сценарій, молдовський, німецький) рішень щодо вирішення проблеми українських окупованих територій Донбасу.

Констатуємо, що з усіх існуючих факторів (військового, соціально-економічного, енергетичного, ідеологічного, тощо) стратегія безпечної деокупації Донбасу за німецьким сценарієм (йдеться про добровільну реінтеграцію тимчасово окупованих територій) є найбільш вдалою з точки зору ефективності деокупаційних процесів. Однак, її реалізація залежить від безлічів факторів, насамперед, успіхів на фронті, економічної ситуації в так званих «народних республіках днр та лнр», а також від рівня розбудови інфраструктури України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нормативно-правові акти та законопроекти

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 08.06.2024)
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26. Ст. 131
3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення 08.06.2024).
4. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів): Закон України від 23.09.2021 № 1780-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text> (дата звернення 08.06.2024).
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997, № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 08.06.2024)
6. Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/conv#Text> (дата звернення 08.06.2024)

7. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19> (дата звернення 08.06.2024)

8. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998, № 35. Ст. 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80/conv#Text> (дата звернення 08.06.2024)

9. Положення про Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2016 № 376 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-п#Text>. (дата звернення 08.06.2024).

10. Про внесення змін до плану заходів щодо запобігання зловживанню надмірним впливом особами, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами): Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2023 р. № 827-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-planu-zakhodiv-shchodo-zapobihannia-zlovzhyvanniu-nadmirnym-vplyvom-s827-190923> (дата звернення: 08.06.2024).

11. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1171-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1171-2021#Text> (дата звернення 08.06.2024).

12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя»: Указ Президента України 24 березня 2021 року № 117/2021. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2021#Text> (дата звернення 08.06.2024).

13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24.09.2015 № 555/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/555/2015> (дата звернення 08.06.2024)

14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України. Стратегія від 16.02.2022 № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text> (дата звернення 08.06.2024)

15. О Стратегии развития информационного общества в российской федерации на 2017-2030 годы. Указ Президента российской федерации от 09.05.2017 № 203. URL: <http://kremlin.ru/acts/bank/41919>. (дата звернення: 08.06.2024)

2. Монографії, статті, навчальні та практичні посібники

16. European University Institute. Return Migration and Development Platform. 2011. URL: www.eui.eu/Research/Library/ResearchGuides/Economics/Statistics/DataPortal/DReMM#Howtoaccessdata. (дата звернення: 08.06.2024).

17. Hoffman F. G. Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict. Strategic Forum. Institute for National Strategic Studies and National Defence University. No. 240. April. 2009. URL: Mode of access: <http://ndu.edu/inss>. (дата звернення: 08.06.2024)

18. Shimir A. H. Demobilization, Disarmament and Reintegration (DDR): A New DDR Approach for Iraq. Athens: Ohio University, 2021. URL: http://rave.ohiolink.edu/etdc/view?acc_num=ohiou161901724484828. (дата звернення: 08.06.2024).

19. Баранов С. О. Адміністративно-правове забезпечення процесу деокупації тимчасово окупованих територій України. Юридичний науковий електронний журнал. № 6/2022. С. 512-516.

20. Бейкун А. Л., Ромашко О. М. Правове регулювання сектору безпеки і оборони: сутність та зміст. Юридична наука, 3 (105). С. 130-136.

21. Бурковський Петро. 5 сценаріїв розвитку подій у Донбасі: чого очікувати від Росії, і як може вчинити Україна? Дзеркало тижня, 15.01.2022. URL: https://zn.ua/ukr/internal/p-yat-scenariyiv-rozvitku-podiy-u-donbasichogo-ochikuvati-vid-rosiyi-i-yak-mozhe-vchiniti-ukrayina-341575_.html (дата звернення: 08.06.2024).

22. В Україні запустили канал для окупованих територій. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraine-zapustili-kanal-okkupirovannyh-territoriy--1583156471.html> (дата звернення: 08.06.2024).

23. Війна на донбасі: реалії і перспективи врегулювання. К.: Центр Разумкова. 2019. 144 с.

24. Вознюк А. А. Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: актуальні проблеми кримінальної відповідальності. Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства : матеріали круглого столу (Київ, 5 листоп. 2015 р.). К.: ДПтС України : Ін-т кримін.-виконав. служби, 2015. С. 45-48.

25. Голіна В. В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і кримінологічне дослідження: Монографія. Х.: Регіон-інформ, 2014. 180 с.

26. Голопатюк Л. С. Гібридний воєнний конфлікт: ознаки та особливості. Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 9 червня 2017 р. Маріуполь: ДонДУУ, 2017. С. 48-54.

27. Гришук В. К. Проблеми кодифікації кримінального законодавства. Львів: Львівський університет, 2013. 217 с.
28. Деокупація Донбасу: план деокупації Донбасу «Механізм малих кроків». URL: <https://mvs.gov.ua/uk/ministry/projekti-mvs/deokupaciya-donbasu> (дата звернення: 08.06.2024).
29. Державне управління: теорія і практика: моногр. / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К.: Юрінком Інтер, 1998. 431 с.
30. Ємельянов В. П. Терористичні злочини: кримінально-правова характеристика та питання вдосконалення антитерористичного законодавства: В. П. Ємельянов, Л. В. Новікова, М. Н. Семикін. Харків: вид-во «Кроссрод», 2007. 220 с.
31. Завдання ЗМІ – інформування, а не пропаганда, - експерти ГО «Телекритика». URL: <http://medialab.online/news/zavdannya-zmi-informuvannya-a-ne-propaganda-eksperty-go-telekry-ty-ka/>. (дата звернення: 08.06.2024)
32. Залужний А. Р. Деякі проблеми захисту конституційних прав і свобод громадян від екстремістських проявів. Конституційне і муніципальне право. 2003. № 4. С. 27-38.
33. Збройні угруповання проросійських сил на Донбасі (2014). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D1%96_%D1%83%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D1%81%D0%B8%D0%BB_%D0%BD%D0%B0_%D0%94%D0%BE%D0%BD%D0%B1%D0%B0%D1%81%D1%96_\(2014\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D1%96_%D1%83%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D1%81%D0%B8%D0%BB_%D0%BD%D0%B0_%D0%94%D0%BE%D0%BD%D0%B1%D0%B0%D1%81%D1%96_(2014)) (дата звернення: 08.06.2024)

34. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Х.: Віват, 2015. 304 с.
35. Манжула А. А. Особливості правової природа безпеки громадян в аспекті загального поняття безпеки. Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства. К.: Думка, 2015. 115 с.
36. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник. К.: Юринком Інтер, 2010. 380 с.
37. Медяник І. С. Теоретико-правові питання реінтеграції тимчасово окупованих та анексованих територій у вітчизняній та світовій науці. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Випуск 79: частина 1. 2023. С. 70-75.
38. Моделі і ціна врегулювання конфлікту на Донбасі: міжнародний досвід та українські реалії : посібник / Міжнародний центр перспективних досліджень. 2016. URL: <http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/donetsk.pdf> (дата звернення: 08.06.2024).
39. Поляков С. Ю. Особливості статусу та місце Збройних Сил України у структурі сектора оборони держави. Часопис Київського університету права. 2013/3. URL: <http://surl.li/upoc> (дата звернення 08.06.2024)
40. Пономарьов С. П. Загальна характеристика адміністративно-правового статусу суб'єктів сектору безпеки і оборони. Наукові записки. Серія: Право / редкол.: Є. Ю. Соболь, В. Г. Гриценко, О. В. Батанов та ін. Вип. 5. Кропивницький: ТОВ «Полімед-Сервіс», 2018. С. 67-71.
41. Пономарьов С. П. Сектор безпеки України: поняття, ознаки, зміст. Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917-2017 рр.): зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців

правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 лист. 2017 р.). Х.: ХНУВС, 2017. С. 236-238.

42. Правове регулювання організації та діяльності суб'єктів сектора безпеки і оборони: збірник документів і матеріалів. Беланюк М. В., Доронін І. М., Лебединська О. В., Радзієвська О. Г., Пилипчук В. Г., Шамара О. В., Фурашев В. М. К.: Видавничий дім «АртЕк». 2020. 756 с.

43. Предмети відання Комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин. URL: https://kompravlud.rada.gov.ua/news/Pro_komitet/pred_vidan/72608.html. (дата звернення: 08.06.2024).

44. Про формування «руського мира» як політтехнології в 1990-х - на початку 2000-х років докладніше див.: Якубова Л., Головка В., Приймаченко Я. Русский мир на Донбасі та в Криму: історичні витoki, політична технологія, інструмент агресії (аналітична доповідь). Київ, 2018р. С. 67-84.

45. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): підруч. К.: НАДУ, 2021. 621 с.

46. Суб'єкт права. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 08.06.2024)

47. Сценарії врегулювання конфлікту на Донбасі. Центр «Нова Європа». Київ, 2021. URL: <http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/Scenarios-Donbas.pdf> (дата звернення: 08.06.2024).

48. Терористичні ДНР і ЛНР створили «збройні сили Новоросії». URL: <https://web.archive.org/web/20170416044949/http://zaxid.net/news/showNews.do>

?terroristichni_dnr_i_lnr_stvorili_zbroyni_sili_novorosiyyi&objectId=1322632

(дата звернення: 08.06.2024)

49. Тлумачний словник української мови: понад 12500 статей (близько 40000 слів). За ред. д-ра філол. наук, проф. В. С. Калашникова. 2-ге вид., випр. і доп. Х.: Прапор, 2006. 992 с.

50. У «Голосі» розповіли, що передбачає план деокупації Донбасу та Криму. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/02/18/7240813/> (дата звернення: 08.06.2024).

51. Чекаленко Л. Д. Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення: Збірник наук. статей. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2016. <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/2016doc.ocupation.pdf>. (дата звернення: 08.06.2024)

52. Шаптала Н. К., Камінська Н. В. Державна політика України з питань тимчасово окупованих територій: проблеми концептуалізації в сучасному науковому дискурсі. Філософські та методологічні проблеми права. 2022. № 1 (23). С. 57-69.

3. Дисертації та автореферати

53. Валюшко І. О. Інформаційна безпека України в контексті російсько-українського конфлікту: дис. канд. юрид. наук: 23.00.04. К., 2018. 210 с.

54. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2003. 180 с.

55. Масенко Ю. О. Державна інформаційна політика України: організаційно-правові аспекти здійснення: дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.07. К., 2011. 199 с.

56. Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2018. 496 с.

57. Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. Х., 2016. 573 с.